

ВЕЛИКА КНЕЖЕВИНА ЛИТВАНИЈА И УГОВОР У КРЕВИ 1385. г.

Апстракт: Истраживачка тема овога чланка су политички односи Велике Кнежевине Литваније са својим суседима, а нарочито са Краљевином Пољском, у XIV столећу. Истраживачки објекат чланка је Уговор у Креви из 1385. г. потписан између Краљевине Пољске и Велике Кнежевине Литваније. Научни циљеви чланка су да што више расветли повесне околности у којима је потписан текст Уговора у Креви 1385. г., представи суштину и карактер самога текста Уговора и његове интерпретације, истражи његову примену у пракси односа између Пољске и Литваније, као и његов повесни значај за Велику Кнежевину Литванију у потоњим десетлећима и столећима. Коришћене методе истраживања су анализа текста примарних повесних источника као и коришћење савремене стручне литературе. Резултати истраживања упућују на општи закључак да су обе државе, Краљевина Пољска и Велика Кнежевина Литванија, ступиле у персонално-државну унију 1385. г. како би се заједничким снагама одбраниле од немачке милитантне спољне политике у виду Drang nach Osten-a.

Кључне речи: Пољска, Литванија, Москва, Русија, средњи век, Централна Европа, међудржавна унија, спољни вазалитет

Повесни оквир и геополитичка ситуација

Краљевина Пољска и Велика Кнежевина Литванија (Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė) су у другој половини XIV столећа представљале две највеће и најјаче државе у североисточном делу Централне Европе ратујући за примат у овом делу Старог континента против крсташог Реда немачких тевтонаца (Der Deutsche Ritterorden), који их је угрожавао са запада и севера и све јаче Московске Велике Кнежевине која је на истоку могла бити велика потенцијална опасност у блиској будућности. На њиховим јужним границама је стајао још увек моћан Каганат Златне Хорде, под чијом се управом налазило и Кримско полуострво, заједно са читавом северном обалом Црног мора ка коме су територијално тежили и Пољаци и Литванци преко плодне Украјине. Све до средине деветог десетлећа истог столећа, Литванци нису

* sotirovic@kosovo-metochia.org

били покрштени, што је отварало врата тевтонцима да предузимају крсташке ратове у источном делу Балтика како би покрстили и овај последњи европски пагански народ (у католичку вероисповест) или га истребили као невернике. Московска Велика Кнежевина је такође, са своје стране, настојала да има што већи утицај по питању преузимања нове хришћанске вере (православља) на литванском етничком и државном простору. Тако су се и Краљевина Пољска и Велика Кнежевина Литванија нашле, у време непосредно пред Косовску битку (15/28 јуна 1389. г.) у другом делу Европе, у истој и веома незгодној геополитичкој ситуацији. Ипак, за разлику од етничких Литванаца, Пољацима као народу није тада претила опасност од физичког истребљења, с обзиром на то да су Пољаци покрштени још у IX веку, али је у исто време у војном погледу Велика Кнежевина Литванија била јача и територијално већа.

Од свих суседа Пољске и Литваније најагресивнији и најопаснији су били немачки тевтонци који су у другој половини XIV столећа и даље јако притискали северне границе Краљевине Пољске и северозападне границе Велике Кнежевине Литваније настојећи, као и у ранијим столећима, да што више шире немачку етничку колонизацију на истоку, а нарочито на југоисточним обалама и приобаљу Балтичког мора, уз ширење католичког хришћанства. До средине друге половине XIV века, немачки крсташи Тевтонског реда су успели да формирају веома јаку војну државу на источном Балтику која се простирала од реке Одре и Помераније на истоку па све до реке Нарве, граничећи се са земљом Новгорода. Сходно томе, у државу тевтонских крсташа (укључујући и земље немачког Ливонског реда) су тада улазили Данцишки/Гдањски залив, читава источна Померанија, доњи слив реке Мемела/Њемена са градом и луком Мемелом (литв. Klaipėda), Курска коса са заливом (Kurisches Haff), читава Курландија са лучким градом Ригом и Ришким заливом и читава територија данашње Естоније са лучким Таљином и Тартуом/Дорпадом све до Ладошког језера. Велика Кнежевина Литванија је водила дуготрајне и исцрпљујуће борбе са променљивом срећом против тевтонско-немачког колонијалног „продора на исток“ (*Drang nach Osten*) све до чувене Битке код Таненберга/Гриндвалда или Зеленгоре (литв. Žalgiris) 15. јула 1410. г. коју су тевтонци изгубили од удружених пољско-литванских снага (као и руских из Смоленска који је тада био у саставу Велике Кнежевине Литваније) и тако коначно били заустављени у свом даљем походу на исток. Међутим, да би се дошло до те велике и историјске војне победе код Таненберга из 1410. г. Велика Кнежевина Литванија је морала да на неки начин постигне договор о некој врсти међудржавног савеза са суседном Краљевином Пољском, једином заинтересованом државом у том делу Европе да пружи одлучујући отпор тевтонцима, јер је и сама била угрожена од Тевтонског реда кога је с правом сматрала, исто као и Литванија, за свог главног спољнополитичког и војног непријатеља који је до тада постигао

изузетне успехе у својој колонизаторској политици на Балтику. Оно што су у то време за балканске хришћанске народе били Турци, то су за балтичке народе, и хришћане и пагане, били тевтонци и ливонци.

Тевтонско-литвански сукоб око пограничне земље се нарочито развио по питању припадања области Жемайтије (*Samogitia*) на којој су живели Балти Самогићани, као и Литванци још увек непокрштени (све до 1417. г.), углавном независни и окружени другим балтичким племенима поред Литванаца: Жиёмгаили (*Žiemgailiai*), Курши (*Kuršiai*), Скалви (*Skalviai*) и Ламаћани (*Lamata*). Назив Жемайтије се у повесним источницима по први пут спомиње релативно касно – тек 1219. г. Тада је, наиме, потписан уговор између Литваније и Волуније у коме се спомињу самогићански кнежеви Гердвилас и Викинтас. Колико је Жемайтија била војно јака и политички независна, егзистирајући између Велике Кнежевине Литваније, Ливонског и Тевтонског реда, говори и податак да су управо Самогићани без помоћи Литваније успели да победе у чувеној Бици Сунца/*Saulė* (у данашњој Литванији нешто јужније од града Шеулеија – *Šiauliai*) године 1236. удружене снаге оба немачка реда који су тада кренули у крсташки поход на основу позива римског папе Гргура IX. У овој бици је погинуо и сам велики мајстор тевтонаца са великим бројем ритера. Даљу судбину Ливонског реда након ове битке су спасли тевтонци који су наредне 1237. г. окупирали Ливонију и укључили је у своју државу (*Kiaura, Kiaurienė, Kuncevičius 2000, 52–53*). Жемайтија је са својим кнезом Викинтасом била велики, па чак и најбитнији, помагач и заштитник главних противника за литвански трон литванском великом кнезу и краљу Миндаугасу (око 1236 – 1263 г.)¹ – Таутвилису и Гедвиду. Миндаугас је тек 1252. г. успео да добије овај унутрашњи рат око литванског престола, али се већ следеће, 1253. г., одрекао на претензије над Жемайтијом у корист немачког Ливонског реда зарад добијања краљевске

¹ Миндаугас је крунисан за јединог краља Литваније 6. јула 1253. г. од стране римског папе Инокентија IV (1243–1254 г.) (*Baranauskas 2000, 246–272*) претходно примивши хришћанство 1251. г. (*Samalavičius 1995, 20*). Миндаугас је покрштен не из верског уверења већ из политичких разлога заједно са својом породицом и, према папским булама, са великим бројем пагана (*Kiaura, Kiaurienė, Kuncevičius 2000, 58*) који су након Миндаугасове смрти одбацили хришћанство. Дан његовог крунисања се у Литванији обележава као државни празник. Миндаугас је оснивач литванске државе која је чином његовог крунисања призната од стране Европе за суверену и независну државу, иако још увек непокрштену. За литванску историографију, чин Миндаугасовог крунисања је доказ да је Литванија увучена у орбиту западноевропске цивилизације” (“...įtraukta į Vakarų civilizacijos orbitą”) (*Vumbrauskas 2007, 38*). Миндаугасово крунисање је, иначе, догађај прекретница у паганској повести Литваније која се дели на два периода: од 1009. г. када се у повесним источницима по први пут спомиње термин Литванија до Миндаугасовог крунисања 1253. г. и од тада па до 1387. г. када је земља коначно покрштена.

круне од папе. Међутим, Самогићани се нису помирили са оваквим споразумом између Миндаугаса, папе и Ливонског реда, па је убрзо дошло до рата са немачким ритерима, а највећи окршај је био близу Дурбес језера 13. јула 1260. г. (у данашњој Летонији недалеко од Балтичког мора) у којој су Самогићани поразили здружене немачке ритерске снаге оба реда, и Тевтонског и Ливонског. То је била у XIII столећу највећа победа балтичких племена против немачких ритера, али и фатални пораз Ливонског реда који након тога више није покушавао да освоји Жемайтију. Против реда су се тада дигли Курши, Жиемгаили, Естонци, а почео је и Велики пруски устанак против Тевтонског реда (1260 – 1283 г.). Самогићани су након битке код језера Дурбес почели латентно освајање суседне земље Курша чији су становници постепено асимиловани (стварајући каснији самогићански дијалект).² Тако је Жемайтија изашла на Балтичко море северно од немачког града Мемела кога су тевтонци држали чврсто у рукама.³ Борбе са немачким ритерима око земље северно од Мемела су трајале још око 150 година када је тај веома мали излаз на Балтичко море са месташцетом Паланга дефинитивно остао у склопу Жемайтије, која је са своје стране почетком наредног столећа (1411. г.) за време владавине великог кнеза Витаутаса Великог (1392 – 1430 г.) постала део Велике Кнежевине Литваније, али са веома широким аутономним статусом, па су се стога литвански владари титулисали и као Кнежеви Жемайтије. Жемайтија је иначе последња европска област која је покрштена – тек неколико година након Битке код Таненберга (Жалгириса), тј. између 1413. и 1417. г.

Борба Велике Кнежевине Литваније за опстанак против немачког „Drang nach Osten“-а

У другој половини XIV столећа је и даље растао војни притисак Тевтонског реда, носиоца западноевропске цивилизације и вредности, на

² У овим борбама Самогићана против немачких крсташа се нарочито истакао кнез Жемайтије, Трениота, за кога се верује да је био син кнеза Жемайтије Викинтаса и уједно сестрић литванског краља Миндаугаса. Трениота је такође постао симбол балтичког паганског отпора против хришћанизације. Трениота је подржавао Самогићане и борио се за уједињење свих балтичких племена у једну државу (Кјаура, Кјауриенѐ, Kuncėvičius 2000, 65). Тако је Трениота успео 1263. г. да порази Миндаугаса и лиши га живота заједно са његова два сина Руклиса и Рупеикиса поставши накратко владар Литваније (1263 – 1264 г.). Трениота је 1264. г. био убијен од стране Миндаугасових присталица (Samalavičius 1995, 27).

³ Немачки крсташа су 1252. г. бродовима напали и освојили насеобину Мемел тако да је Литванија дуже време остала без директног изласка на Балтичко море, што је негативно утицало на литванске трговачке везе са Скандинавијом и севернонемачким градовима. Немци су Мемел претворили у веома јаку тврђаву која је служила као упориште за немачке крсташке походе ка истоку.

границама Велике Кнежевине Литваније на реци Њемену (на немачком Memel, на литванском Nemunas). Стога су литвански владари, поред војно-одбрамбених мера, предузимали и дипломатске акције на европским дворовима у циљу њиховог покрштавања од стране Ватикана надајући се да ће на овај начин престати немачка војна агресија и колонизација на Балтику. Тако је сувладар великог кнеза Алгирдаса, Кестутис (Kęstutis, владао заједно са братом Алгирдасом 1342 – 1377 г., самостално 1377 – 1382 г.) преко пољског краља 1349. г. и преко мађарског краља 1351. г. неуспешно тражио да римски папа покрсти Литванију. До нових преговора између Алгирдаса и Карла IV је дошло 1358. г. који су убрзо прекинути услед војног напада великог мајстора Ливонског реда Госвина Херика на литванску територију око града Шаулиеија када је замак Дубисос (Бубиу) био разорен. Убрзо након тога је ливонски велики мајстор са својом крсташком војском упао у Жемайтију која је у то исто време била нападнута од стране тевтонског великог мајстора Винрика Книпродеа (Gudavičius 1999, 135). Овај преговарачки неуспех је вероватно био главни разлог за литванску дипломатску контраофанзиву године 1358, када је велики кнез Алгирдас бескомпромисно захтевао од цара Светог Римског Царства и чешког краља Карла IV (1346 – 1378 г.) да се Литванији да земља насељена балтичким племенима у источној Пруској до реке Алне као и балтичко приобаље (Куронија) све до реке Даугаве (Даугаве, Двине) укључујући и град Ригу који су основали Немци 1201. г. (град је од 1282. г. био члан Ханзеашке Лиге) (Вартберге). Алгирдас је тада такође захтевао да се тевтонци повуку са балтичког приобаља и оду у украјинске степе како би тамо бранили хришћанство од неверника Татара. Након ова два арогантна захтева од стране литванског великог кнеза, преговори у вези са покрштавањем Литваније су коначно дефинитивно пропали, што је довело до нове тевтонске инвазије ка истоку, тј. на земљу под контролом Велике Кнежевине Литваније. Тако су тевтонци марта 1361. г. успели да заробе Кестутиса (који је у новембру исте године успео да побегне из затвора), а већ 1362. г. заузели и разорили најважнију и најјачу литванску тврђаву на реци Њемену у Каунасу. Тевтонске ритере су тада помагали енглески, италијански и немачки ритери, па се стога ова војна експедиција западних ритера може сматрати и као здружена западноевропска римокатоличка војна акција против једине паганске државе на Балтику и у Европи. Након пада Каунаса и читавог литванског одбрамбеног система на реци Њемену, тевтонским крсташима је био отворен пут ка литванским престоницама замку, Тракаију и граду Виљнусу.⁴ Тада је отпочео најкрвавији период у историји ратовања

⁴ Ово заузимање тврђаве Каунас на Њемену је уједно показало и европску војно-техничку супериорност у односу на литванску као и почетак нове фазе ратних операција и војне тактике. Немачки крсташа су и 1363. г. срушили обновљену тврђаву у Каунасу, а на њеном месту подигли своју тврђаву Готесвердер (Gudavičius 1999, 136). Град Виљнус се по први пут спомиње у писаним изворима 1323. г. па се та

немачких крсташа на Балтику против Велике Кнежевине Литваније.

Према литванској историографији, крсташа су у наредне две деценије предузели 70 војних похода на Литванију, тј. у просеку 3–4 у једној години (Vumblauskas 2007, 114).⁵ Тако су Ливонци три пута 1362. г. и два пута 1363. г. упали на територију северне Литваније, док су тевтонски крсташа 1365. г. и 1377. г. успели да се по први пут појаве испред зидина владарског замка на језеру у Тракаију као и испред Виљнуса (25 км. удаљеног од Тракаија).⁶ С друге стране, у истом овом временском периоду, Велика Кнежевија Литванија је успела да организује око 30 војних похода на земљу под управом Тевтонског реда, тј. западно од реке Њемена. Тако су Литванци 1365. г. срушили крсташке тврђаве Ангербург, Скалвију, Рагаинес и Каустритис, али је ипак војнотехничка надмоћ крсташа била видљива. Тако су се западни крсташа почели утврђивати на реци Њемену (Gudavičius, 1999, 138) која ће од тада, па све до краја Првог светског рата, бити граница између Литваније и немачких држава. Етничке литванске територије западно од Њемена заједно са Клаипедом (тзв. „Мала Литванија“, литв. *Mažioji Lietuva*) ће се наћи у литванској држави тек након 1918. г. (Gumuliauskas 2010, 174–176).

Да геополитичка ситуација за Литванију тада буде још тежа побринули су се Татари и Пољаци који су у исто ово време, користећи притисак крсташа на северне литванске границе, вршили војне походе на њене јужне територије – Волунију и Подолију. Тако је Подолија 1363. г. морала да призна врховну власт пољског краља Казимира Великог који је година узима за званичну годину његовог оснивања мада археолошка ископавања недвосмислено указују да се овде живело и раније. Наиме, град се спомиње по први пут у писму литванског великог кнеза Гедиминаса (1316 – 1341 г.) од 26. маја 1323. г. (Гедиминас је оснивач најпознатије литванске владарске династије која је управљала Великом Кнежевином Литванијом и од 1386. г. и Краљевином Пољском све до 1572. г.). Оригинално писмо није сачувано, док се препис може прочитати у (Metrašćiai 1996). Заједно са покрштавањем Литваније, Виљнус је 1387. г. добио Магдебуршка права и градску самоуправу (аутономију). Акт о градској самоуправи је издат од стране литванског великог кнеза и пољског краља Јогаиле (1377 – 1434 г.), оснивача литванско-пољске династије Јагелонаца, 22. марта 1387. г. Легенда о оснивању града Виљнуса се налази у *Биховској хроници* из XVI столећа (*Lietuvos metrašćis. Vychovco kronika*). Од времена великог кнеза Гедиминаса, Виљнус је постао по први пут престоницом Литваније.

⁵ Проф. Едуардас Гудавићус тврди да је за време великог кнеза Кестутиса Тевтонски Ред предузео око 100 крсташких похода на Литванију, док је са литванске стране организовано 40 похода на државу тевтонаца (Gudavičius 1999, 145).

⁶ Највећи успех тевтонаца у овим ратовима, тј. крсташким походима, против Литваније је постигнут 1398. г. када је читава Жемайтија (на немачком Schamaiten) Уговором у Салинасу (Salynas) предата Реду. Жемайтија је била под управом Реда све до немачког пораза у бици код Таненберга 1410. г., тј. до потписивања мира у Торуну 1411. г.

исте те године присилио и кнеза Кнежевине Белзе, Јургиса Наримантаита, да прихвати његово сизеренство. Године 1366. сачињен је мировни уговор са Пољском по коме је област Владимира предата на управу пољском краљу. Овај уговор су потписали и Алгирдас и Кестутис. Алгирдас је са своје стране 1368. г. отпочео отворени рат против московских великих кнежева. Тако је тадашњи московски велики кнез Димитрије Московски био принуђен да се затвори у московској тврђави како би се одбранио од војске Велике Кнежевине Литваније. Литванска опсада московске тврђаве је трајала три дана заједно са пљачком подмосковских православних цркава и манастира (Gudavičius 1999, 139) и завршила се мировним споразумом из којег је Алгирдас изашао као победник. Убрзо је и велики кнез Москве, Димитрије, године 1369. искористио крсташку офанзиву на Литванију, када је поново била срушена каунашка тврђава на Њему и уместо ње, по други пут, подигнута крсташка тврђава-замак Готесвердер, и предузео са своје стране два похода на свог западног суседа. Тако је настављен сукоб и рат између Литваније и Москве (Русије) који ће се завршити тек 1795. г. тзв. Трећом поделом Републике Обеју Нација (Пољске и Литваније) између Прусије, Аустрије и Русије на чијим су престолима седели немачки монарси (Фридрих Велики, Јосиф II и Катарина Велика).

У осмом десетлећу XIV столећа, Велика Кнежевина Литванија се налазила у веома тешкој геополитичкој ситуацији с обзиром на то да су немачки крсташки све јаче и јаче притискали њене прибалтичке границе, нација још увек није била покрштена, што је само продужавало ратове са крсташима, на њеним јужним границама се такође водио константан рат против Татара, па чак и Пољака, док је на литванским источним границама Велика Кнежевина Москва постајала све јачом и опаснијом са којом је Литванија већ била у отвореном сукобу.⁷ Стога је великим кнежевима

⁷ Московска Велика Кнежевина – Пијемонт свих руских земаља је успела да септембра 1378. г. нанесе велики пораз кримским Татарима код реке Воже, што је био стварни почетак осамостаљивања Москве од вазалства Златне Хорде. Велики кнез Литваније Јогаила је у то време настојао да добије савез са Татарима против заједничког непријатеља Москве, што му је коначно и успело, па су Литванци са једне, а Татари са друге стране, у лето и јесен 1380. г. организовали заједнички војни поход на Московску Велику Кнежевину. Међутим, Руси су успели да пређу реку Дон и на Куликовском пољу разбију татарску војску 8. септембра 1380. г. предвођену ханом Златне Хорде Мамајем. Након ове историјске победе, велики кнез Москве Димитрије је добио назив Донски, а Москва је постала неоспорни будући ујединитељ Русије, без обзира што је две године касније августа месеца нови хан Златне Хорде Тохтамиш успео да заузме и чак спали град Москву, а Димитрије Донски био приморан да поново призна татарско сизеренство. Међутим, руске земље и руски народ у оквирима тадашње Велике Кнежевине Литваније ће током времена и добром заслугом литванске политике бити одвојен од своје етничке матице стварањем нових источнословенских етноса – Белоруса и Украјинаца. Како

Литваније било неопходно да предузму нове дипломатске кораке и пре свега да почну са новим правцем своје спољне политике, нарочито након 1375. г. када је Москва успела да присили дотада литвански Твер на покорност и када су поново ливонци и тевтонци напали централне литванске овласти близу Виљнуса. Прво се почело са директним, али тајним, преговорима са Тевтонским редом па је тако нови велики кнез Литваније Јогаила након очеве (Алгирдас 1345 – 1377 г.)⁸ смрти, преузивши литвански трон, отпочео те преговоре који су три године касније довели до потписивања Уговора у Довидишкиу 31. маја 1380. г.⁹ Овим уговором се Тевтонски ред обавезао да не предузима акције против владавине Јогаиле, док се са своје стране Јогаила обавезао да не помаже свога ујака Кестутиса уколико тевтонци нападну област Тракаија, тј. Кнежевину Тракаи којом је управљао Кестутис. Овим уговором, сачињеним и потписаним против Кестутиса, који је представљао симбол литванског отпора тевтонцима, фактички се отварао несметан пут немачким крсташима ка центру Литваније, али и рату око престола између сестрића Јогаиле и ујака Кестутиса који је две године касније окончан убиством Кестутиса и предајом Жемайтије тевтонцима.

Ове две године фактичког грађанског рата су биле једне од најтежих година у читавој повести Велике Кнежевине Литваније. Један од основних политичких узрока овог династичког сукоба је био правац спољне политике Литваније с обзиром на то да је Кестутис захтевао да Јогаила, као велики кнез Литваније одустане од експанзије ка руским територијама на истоку и сву војску Литваније преусмери ка западу како би се зауставила даља агресија немачких крсташа. Међутим, Јогаила је имао управо супротне спољнополитичке планове у односу на свог ујака. Кестутис је на почетку овог сукоба крајем октобра или почетком новембра 1381. г. заузео Виљнус у коме је био Јогаила и збацио га са трона.¹⁰ Следеће године у новембру

пише литвански академик Гудавићус: то је био историјски ударац Русији од стране Литваније (Gudavičius 1999, 148–149).

⁸ Док се Гедиминас декларисао и потписивао као владар многих Руса, Алгирдас је тврдио да читава Русија треба да припадне Великој Кнежевини Литванији. Тада су Кијев и Подолија већ били анектирани у литванску државу као и неке руске области на северу. Након смрти 1377. г. тело Алгирдаса је према паганском обичају спаљено у Виљнусу. Јогаила је био најстарији син Алгирдасове друге супруге.

⁹ Преговорима и потписивању овог уговора је присуствовао и будући велики кнез Литваније Витаутас. Уговор у Довидишкиу је био несумњива издаја од стране Јогаиле како би добио одрешене руке за своје ратове против Москве, а цена је био Кестутис и његова Кнежевина Тракаи која је фактички препуштена тевтонцима (Gudavičius 1999, 152). Међутим, крсташки главешина Гинтер Хоенштајн, кум Кестутисове кћерке Дануте, убрзо је обавестио Кестутиса о овом тајном уговору против њега.

¹⁰ Јогаила који је био заробљен је тада био приморан да се у писаној

месецу је Кестутис морао да покрене своју војску на Јогаилиног брата Карибута (покрштеног, као православца, у Димитрија) који је против Кестутиса дигао побуну у северјанском Новгороду. Међутим, у овом походу је Кестутис изгубио војску, што је практично био почетак његовог краја у борби против Јогаиле који је успео да се 12. јуна 1382. г. врати на престо у Вилњусу. Следећег месеца је Јогаила потписао споразум са тевтонцима (6. јула 1382. г.) који је био уперен против ујака Кестутиса (тзв. Уговор у Бражуоли).¹¹ Јогаилина војска потпомогнута на основу овог уговора од стране тевтонских крсташа је 20. јула 1382. г. заузела главно упориште Кестутиса – Тракаи. Трећег августа су обе војске, и Јогаилина, помогнута тевтонцима и ливонцима, и Кестутисова кога су помагали Самогићани биле једна наспрам друге код Тракаиа. Кестутис је са својим сином Витаутасом (будући велики кнез Литваније Витаутас Велики) дошао на директне преговоре са сестрићем Јогаилом у замак у Тракаиау где су обојица била лишена слободе и бачена у тамницу.¹² Убрзо је у Креви Кестутис био убијен, док је Витаутас касније успео да побегне из тамнице код крсташа.¹³ Тако је овај рат око престола завршен победом Јогаиле који је убрзо морао да се одужи тевтонцима тако што им је на управу предао читаву Жемайтију која је помагала Кестутиса што је регулисано посебним Уговором у Дубиси 31. октобра 1382. г. који је са литванске стране уговорен од стране Јогаиле и његовог брата Скиргайле. Овим уговором се Јогаила обавезао да неће, без одобрења Тевтонског реда отпочети било какав рат, као и да ће се покрстити у наредне четири године. Фактички, овим уговором се Литванија по други пут у повести одрекла Жемайтије¹⁴ до реке Дубисе која је припала тевтонцима који су према уговору требало да постану нека врста сизерена над литванским великим кнезом. Ипак, овај Уговор у Дубиси није и ратификован са литванске стране, јер се на њему не налази печат Велике Кнежевине Литваније. Његова ратификација је била остављена за следећи састанак између тевтонских и литванских

форми одреке престола Велике Кнежевине Литваније у корист Кестутиса. Након овог одрицања, Кестутис је ослободио Јогаилу и дао му на управу његове наследне поседе у Креви и Витебску (Gudavičius, 1999, 153). Међутим, нешто касније, када су Јогаила и Кестутис били у обрнутим ситуацијама, Јогаила није поштедео живот Кестутису.

¹¹ Уговор је потписан у замку Бражуолес који се налазио близу Тракаиа.

¹² Кестутис је пре похода на Јогаилу своју супругу Бируте, мајку касније чувеног Витаутаса Великог, склонио у Брест (Литовск). Бируте је била најпознатија Литванка из епохе литванског паганства. Из уговора из 1384. г. између крсташа и Витаутаса знамо да је Бируте тада била убијена, а Вигандас Марбургски, хроничар крсташа, пише да је Јогаила удавио Бируте (Marburgietis).

¹³ Кестутисово тело је уз све Јогаилине почасте било свечано спаљено у Вилњусу.

¹⁴ Први пут се Жемайтије одрекао велики кнез Миндаугас 1253. г. како би добио краљевску круну. Тада је Жемайтија припала Ливонском Реду.

представника на острву Дубиси, до кога није никада дошло, јер је Јогаила 19. јула 1383. г. прекинуо преговоре користећи се формалним изговором да Уговор не ратификује.

Пољско-литвански уговор у Креви 14. августа 1385. г.

Јогаила се, међутим, није придржавао договора са тевтонцима, па стога није ни дошло до коначног споразума између Литваније и Тевтонског реда који је био предвиђен за потписивање (печатирање) 19. јула 1383. г., што је био узрок за немачку објаву рата Литванији 30. јула 1383. г. Тако је на територију Кнежевине Тракаи, која је тада припадала Јогаилином брату Скиргали, 11. септембра 1383. г. упала крсташка војска Цолнера Ратенштајна којој се прикључио и Витаутас са 300 Самогићана. Тракаи се убрзо предао при чему је већи број његових бранилаца прешао на страну Витаутаса. Крсташи су у Тракаију оставили своју посаду, а главни део крсташке војске се заједно са Витаутасом упутио ка Виљнусу. Сам град је био заузет, али је виљнушки замак издржао крсташку опсаду, па су стога немачки ритери били принуђени да се врате назад у Пруску 22. септембра. Три дана касније је здружена војска Јогаиле и Скиргалие започела опсаду Тракаија која је трајала све до 3. новембра, када се посада предала и на основу споразума напустила замак заједно са оружјем. У међувремену је Витаутас покрштен од стране тевтонаца добивши хришћанско име Вигандас, као и замак Нови Мариенбург на Њемену где су се сакупиле његове присталице. Јануара следеће године статус Витаутаса био је дефинисан од стране Тевтонског реда новим писаним билатералним уговором којим је крсташки велики мајстор признао Витаутасу право на Кнежевину Тракаи обећаваши му помоћ у повраћају очевине. Заузврат је Витаутас признао сизеренство Реда и пренео на њега право управљања Жемайтијом и Каунасом. У фебруару 1384. г. су неки самогићански феудалци признали тевтонску власт. Крсташи су у мају и јуну подигли нови замак у каунашкој области под именом Нови Мариенвердер који је предат на управу Витаутасу. Савезништво између Реда и Витаутаса је потврђено 14. јуна исте године када је отпочела и њихова заједничка војна акција против Јогаиле. Оно што тевтонци нису успели да схвате у овом тренутку је то што је Витаутас све радио искључиво у своју корист, а не заједничку, што ће коначно касније довести до отвореног рата са крсташима и до одлучујућег сукоба код Таненберга 1410. г. Међутим, то је схватио Јогаила који је убрзо отпочео тајне преговоре са Витаутасом који су уродили плодом, па је Витаутас прешао у Литванију и убрзо, заједно са Јогаилином војском, срушио замак на Њемену који су му поклонили крсташи 6. новембра 1384. г. Тако су сви дотадашњи уговори са Редом остали само слово на пергаменту, што је практично значило наставак ратова против крсташа. Витаутас се тако показао коначно као литвански патриота коме су немачки ритери постали главна опасност за очување литванске државности и независности.

Док су се средином осме деценије XIV stoleћа код свих литванских суседа одигравале битне промене сама, Литванија није решила два своја главна проблема – питање покрштавања народа и земље и питање завршетка ратова са крсташима. Оба ова проблема и изазова су покушана да се реше једним дипломатским потезом – потписивањем међудржавног уговора о персоналној унији између Велике Кнежевине Литваније и Краљевине Пољске 1385. г. у замку Креви. Са тим циљем је званична делегација Краљевине Пољске стигла у Креву 14. августа 1385. г. Врло је вероватно да је и претходне године негде у јесен једна слична пољска делегација била у истом замку са истим циљем, тако да би у том случају ова делегација од 14. августа била друга по реду која је овог пута са собом донела и готов текст уговора на латинском језику на потпис литванској страни, што само говори ко је у том тренутку био у бољем положају да диктира услове овог међудржавног споразума.¹⁵ Велики кнез Литваније Јогаила се са текстом уговора у потпуности сложио, прихватио га без измена и потписао, тј. ставио свој печат. Тако је овај уговор ушао у повест као *Уговор у Креви* од 14. августа 1385. г. којим је створена заједничка пољско-литванска државна заједница у виду персоналне уније. Тачке овог уговора су биле следеће:

1. Јогаила се жени пољском принцем Јадвигом (тада је имала 11 година и била је ћерка умрлог пољског краља Људевита/Људвиг) и постаје краљ Пољске, задржавајући и титулу великог кнеза Литваније,¹⁶
2. Јогаила се обавезује да плати одштету аустријском принцу Вилхелму (сину аустријског војводе Леополда) у висини од 200.000 флорина као компензацију за раскинуће веридбе са Јадвигом,
3. Јогаила покрштава пагане који живе у Великој Кнежевини Литванији римокатоличким хришћанством,

¹⁵ У јануару 1385. г. је у Краков стигла једна званична литванска делегација предвођена Јогаилиним братом Скиргайлом који је тада био Јогаилин највернији дипломатски представник. Циљ ове делегације је био да и званично затражи руку Јадвиге за Јогаилу. Ова делегација је стога посетила и Краков и Будим у коме је тада живела Јадвигина мајка Елизабета/Јелисавета и уговорила детаље венчања као и покрштавања Литваније уз пристанак Јадвигине мајке да се она уда за Јогаилу.

¹⁶ Краљ Мађарске и Пољске Лудвиг/Лајош Велики није оставио из себе сина наследника, па је стога пољско племство краљевску круну пренело на његову ћерку Јадвигу за коју је требало наћи и одговарајућег супруга, тј. новог краља Пољске, а претендента је било неколико, као и заинтересованих фракција пољског племства. На крају је примат однело племство Мале Пољске које је фаворизовало Јадвигин брак са Јогаилом. Јогаила је такође са своје стране био привржен овој варијанти политичког споразума са пољским племством па је тако 18. априла 1383. г. даровао граду Лублину привилегије слободне трговине.

4. Јогаила се обавезује да ослободи све заробљене пољске хришћане,
5. Јогаила се обавезује да својим снагама и својим новцем ослободи и врати изгубљене и пољске и литванске територије од немачких крсташа, и коначно
6. Јогаила се обавезује да „присаједини“ Литванију Пољској.¹⁷

Од свих ових пунктова Уније у Креви последњи је остао најпроблематичнији за тумачење и интерпретацију, тако да све до данас постоји велика опречност у ставовима пољске и литванске историографије. Проблем је у преводу, или боље речено у схватању, оригиналне латинске речи *applicare* (применити) којом је дефинисан однос Литваније према Пољској у овом Уговору. У очи запада фактичка чињеница да су овај Уговор овериле две стране: Краљевина Пољска и велики кнез Јогаила који се сам представљао као синоним за државу, што је тада на том простору било у духу свога времена. Међутим, у овом случају је постојала велика разлика између система државне управе Пољске и Литваније. Док је у литванском случају власт владара била потпуно неограничена, па се стога он могао и стварно поистоветити са самом државом и постати њена персонификација, у пољском случају власт краља је била реално ограничена и контролисана од стране Државног савета и Парламента (Сеима) бољара. Јогаила се у сваком случају актом у Креви није одрекао своје очевине Велике Кнежевине Литваније, већ ју је преко своје владарске личности (персоналне уније) здружио са Пољском. Ипак, пракса ће касније показати да је пољски утицај бивао све већи, а литвански све мањи у овом савезу двају држава, па се реално стање ствари морало поново 1569. г. новом Унијом у Лублину (3. јула) редефинисати, тако да је Литванија фактички постала политичка провинција Пољске, иако се формално радило о Републици Две Нације (тј. државе) од 1569. г. до 1795. г.

Што се тиче правног и фактичког положаја Литваније у односу на Пољску, према Уговору у Креви, најближи истини је став да је Литванија постала спољашњи вазал Пољске, али да као таква и у том статусу није изгубила државност (Bumblauskas 2007, 120). Практика оваквог тзв. „спољашњег вазалитета“ је била позната у тадашњој као и каснијој европској повести тако да овај пољско-литвански случај није био никакав изузетак. На

¹⁷ Јогаила је следеће 1386. г. 12. фебруара са великом пратњом стигао у Краков где је 15. фебруара био прво покрштен узевши хришћанско име Владислав. Након крштења се 18. фебруара оженио са Јадвигом и након тога био крунисан 4. марта за краља Пољске као Wladyslav II Jagiello (1386 – 1434.). У зиму 1386. г.–1387. г. Јогаила је сада као краљ Пољске Владислав стигао у Виљнус где је отпочела и званична акција покрштавања литванских пагана, тј. читаве нације уз оснивање Виљнушке бискупије 17. фебруара 1387. г.

основу овог Уговора литвански бољари су добијали војводства у Пољској, а пољски чиновници са краљевим писаним допуштењем су добијали разноврзне цивилне службе у Литванији. Битно је напоменути да је већина римокатоличких мисионара, радећи на покрштавању Литваније, дошла из Пољске, а са њима и пољски (словенски) језик, што је увелико утицало на постепену али сигурну полонизацију урбаних средина у Литванији. Што се тиче војних питања, према Уговору у Креви литванска војска је била обавезна да помаже пољску војску и обрнуто, тим што су у првом случају литвански војни одреди стављани под контролу пољских државних институција, док је у другом случају пољска војска била под директном командом искључиво краља који је за резиденцију имао замак Вавел у Кракову који је тада био главни град ове пољско-литванске државне заједнице. Из ове ставке се и јасно види да је Литванија била фактички војно-политички подређена Пољској, а увлачење литванских службеника у државни систем Пољске је од Литваније временом направио пољску провинцију. Државност Литваније је овим Уговором драстично окрњена, иако није била изгубљена, и стога што су заједнички владари, иако од литванске лозе Јагелонаца (Јогаиловићи), постајали временом све више и више пољски, а све мање и мање литвански, а нарочито од када је династија изумрла, па је тако на заједнички престо у Кракову дошао Мађар из Трансилваније Иштван Батори 1575. г. / 1576. г. У сваком случају, Уговором у Креви није било предвиђено да се Јогаила одрекне престола Литваније, што је такође случај и са свим осталим каснијим пољско-литванским уговорима и законским актима који регулишу ово питање, па је стога јасно да се у овом случају радило о уобичајеној средњовековно-феудалној персоналној унији на основу које је Јогаила као краљ Пољске постао сизерен Јогаили као великом кнезу Литваније, тј. Јогаила као велики кнез Литваније је постао вазалом Јогаили као краљу Пољске. Пракса односа између Пољске и Литваније је убрзо показала да је Литванија третирана од стране централних власти у Кракову као посебна политичка јединица, а сам Јогаила као њен стварни владар, па се стога да закључити да се Уговором у Креви Литванија није одрекла свог стварног суверенитета (унутрашњи вазалитет) већ је признала пољско сизеренство само у форми спољашњег вазалства (Gudavičius 1999, 163).

Историографима је сасвим јасно да је Велика Кнежевина Литванија била једноставно приморана, услед своје геополитичке ситуације, да потпише са Пољском овако неповољан уговор, јер је то био за њу у датом тренутку једини начин да се ефикасније супротстави немачким крсташима. Пољској овај уговор није био толико битан као Литванији, јер је Пољска успешније одбијала немачке крсташке походе који су више били усмерени ка Литванији као још увек паганској земљи. Цена коју су Литванци морали да плате потписујући овај Уговор је била ерозија државно-политичке независности и

покрштавање земље и нације. На другој страни, Уговором у Креви Литванија се двојако приближила (Централној) Европи: преко покрштавања и преко Пољске. Пољска је за Литванију тако постала главни „прозор“ у Европу и то ће остати све до треће и коначне поделе њихове заједничке државе године 1795. г. између Аустрије, Пруске и Русије. За Литванију другог пута у Европу тада и није било, што је показала и повест сукоба са немачким редовима дуга две стотине година. Тај пут за Европу преко немачких редова је за Литванију једноставно био затворен.

Постоје многи литвански историографи који тврде да је текст Уговора који се чува у архиву капитола у замку Вавел у Кракову (који је тада био главни државни архив у Пољској) само сачувана неаутентична копија (препис) оригиналног Уговора у Креви и да се ту ради у ствари о пољском фалсификату и да аутентичан текст Уговора није био тако неповољан за Литванију, као што се представља и то првенствено са пољске историографске стране. Према овој групи повесничара, наводно фалсификовани текст Уговора је касније био преко потребан пољским магнатима како би се успешније борили против литванских претензија на аутономију која у овом случају не би била и правно заснована. Стоји и чињеница да је према величини државне територије Литванија била више него дупло већа од Пољске те 1385. г., била је такође у етничком смислу знатно другачија од Пољске од које се битно разликовала и по питању државне управе и културе па стога не би било логично да је Пољска настојала да апсорбује Литванију у виду некаквог аншлуса. Главни аргумент ове групе повесничара је чињеница да је све до Уније у Лублину Литванија имала потпуно своју аутономну управу, државни и друштвени систем као и свог аутономног владара.

Међутим, чињеница остаје да у свим каснијим пољско-литванским уговорима, а који су се без изузетка заснивали на тексту Уговора у Креви, јасно стоји *denuo incorporatus*, тј. „изнова присаједињујемо“, што ће рећи да иако се можда и ради о сачуваној копији оригинала у форми фалсификата, (тј. да није аутентичан препис), то ипак не значи да у аутентичном тексту није био предвиђен брак између Јогаиле и Јадвиге и да овим Уговором нису регулисани односи између Литваније и Пољске. Упркос томе, палеографска, сфрагистичка и дипломатичка истраживања овог проблема ипак указују да се највероватније ради о аутентичном препису оригинала који је био оверен са пет печата: Јогаиле, Скиргаиле, Карибута, Витаутаса и Ленгвениса. У првој половини XIX столећа на овом документу више није било печата Јогаиле и Скиргаиле, а преостала три печата је видео и нацртао средином истог века познати истаживач и цртач печата Пољак К. В. Киелисинскис (1808–1849.). Текст Уговора у Креви је 1876. г. публикован са напоменом да више не постоји ни један од пет оригиналних печата. Литвански специјалиста Едмундас Римша тврди да је текст Уговора у Креви из Вавела аутентичан и

да су ти печати морали да стоје (висе) уз текст документа. Текст Уговора се састоји из 25 редова који су исписани на пергаменту.

У тренутку печатања текста Уговора у Креви постојало је неколико битних разлика између ове две централноевропске и балтичке земље:

- Пољска је много више била централноевропска него Литванија која је захваљујући својим великим територијама на истоку насељеним Словенима много више била источноевропска него централноевропска у поређењу са Пољском, али у поређењу са Русијом (тј. Москвом) однос је био супротан.
- У Пољској је већ био завршен процес формирања државно-управне структуре у виду сталешке монархије, док је тај процес у Литванији био тек на почетку свог формирања. Пољска је као модерна држава имала нпр. своју државну канцеларију, тј. писарницу која је у исто време служила и као државни архив, док је ту институцију Литванија тек касније добила.
- У Пољској је, поред монарха, постојала и јака институција Државног савета за разлику од Литваније у којој тада такве државне институције није ни било, а читава власт је била концентрисана у рукама великог кнеза који је читаву државу третирао као свој приватни феудални посед.
- Убрзо је у Пољској почео да функционише и сталешки државни парламент – Сејм, кога у Литванији није било.
- У Пољској су постојали државни службеници док су у Литванији постојали само владареви агенти.
- У Пољској је владар сматран персонификацијом државне управе док је у Литванији владар и даље држан за власника државе.
- У Пољској су феудални магнати већ успели да се формирају у *natio Polonica* док ће се у литванском случају на формирање феудално-бојарске *natio Lituanica*-е још чекати с обзиром на то да је Литванија још увек живела у времену ране средњовековне монархије у којој се нацијом сматрао само владар са танким слојем својих агената поклицара, али не и државних службеника-чиновника.
- Пољска је већ имала изграђену јаку црквену мрежу и организацију са својом сопственом црквеном провинцијом, док у Литванији таква организација и њена управна мрежа тек почиње да се формира од године 1387, када је земља коначно покрштена.

Данас се немали број како литванских, тако и пољских повесничара слаже да Уговор у Креви није представљао државну унију (за разлику од Уније

у Лублину из 1569. г.). Сматра се такође да текст документа у Креви и није био прави правни уговор већ само настојање да се постигне протоколарни споразум. У сваком случају, Велика Кнежевина Литванија је Уговором у Креви из 1385. г. и покрштавањем земље и народа 1387. г. дефинитивно ушла у ред европских земаља, што је сликовито приказано неколико деценија касније у Стразбуру на фресци нове цркве Св. Петра, где се налази плејада тадашњих европских нација. Свака нација је представљена са по једним носачем заставе са натписом нације-државе на латинском језику. Укупан број ових нација је 15, а Литванија је представљена као последња у низу под називом *LITAVIA*. Те нације су следеће, оним редоследом како су приказане на фресци: 1. *Germania* (Свето Римско Царство), 2. *Galia* (Француска са Бургундијом), 3. *Italia* (данашња северна Италија, тј. Ломбардија), 4. *Anglia* (Енглеска са Велсом), 5. *Hibernia* (Шкотска), 6. *Frisia* (Низоземска), 7. *Scandia* (Скандинавија, тј. Данска, Норвешка и Шведска које су 1397. г. потписале тзв. Калмарску Унију), 8. *Sclavonia* (јужнословенске земље на Балкану), 9. *Arragonia* (Краљевина Арагон са Валенсијом, Мајорком и Сицилијом), 10. *Sicilia* (Краљевина Напуљ), 11. *Castilia* (Краљевина Кастиља), 12. *Hungaria* (Краљевина Мађарска), 13. *Polonia* (Краљевина Пољска), 14. *Oriens* (Московска Велика Кнежевина) и 15. *Litavia* (Литванско Велико Књажевство).¹⁸

Са своје стране, пољска владајућа феудална класа је овим уговором настојала да добије за Пољску слободан и несметан излаз на Црно море, а то се најлакше могло остварити управо преко територије Велике Кнежевине Литваније, тј. конкретно Украјине, која је тада била у саставу Литваније (Samalavičius 1995, 35). Колико је ова словенска област била важна за Пољску може се видети и из чињенице да је управо Украјина била главни део новог ревидираног уговора између Литваније и Пољске у Лублину 1569. г. када је Литванија била принуђена да уступи читаву Украјину Пољској. Још тада, па све до краја Другог светског рата излаз на Балтичко (Бело) Море Пољској је био увелико блокиран и онемогућен од стране Тевтонског реда и каснијих немачких држава, а саму пловидбу Балтичким морем и трговину на његовим обалама и залеђу је контролисала Ханза. Што се тиче новог политичког брака пољске принцезе Јадвиге са литванским великим кнезом Јогаилом, пољски магнати су желели да избегну династичко и међудржавно повезивање Пољске са моћном и утицајном династијом Хабзбурга, па су стога настојали да се њена веридба са аустријским принцом Вилхелмом раскине, што је и

¹⁸ Фотографију ове фреске са нешто другачијим објашњењима значења назива нација видети у (Vumblauskas 2007, 132–133). Од ових 15 „европских“ нација, 13 су приказане као витезови на коњима, а 2 као пешаци: *Oriens* и *Litavia* које су и на самом зачељу ове „европске“ колоне нација које се крећу с лева у десно једна иза друге. Битно је истаћи да су Пољска и Литванија на овој фресци са плавом позадином представљене одвојено.

учињено уз новчану надокнаду хабзбуршком принцу. На тај начин су пољски магнати избегли могућност ограничавања пољске државне самосталности од стране Хабзбурга. Сама принцеза Јадвига се овом браку противила из два разлога: Јогаила је био старији од ње три пута и био је потпуно непознат као и читава литванска нација и земља са својом посебном културом¹⁹ и при том паганин.²⁰ На крају је Јадвига ипак била приморана да се повинује вољи пољског Државног савета магната који се у овом случају руководио првенствено државним интересима, али и својим феудално-сталешким: велике, простране и плодне територије Литванске Велике Кнежевине су тако отворене за колонизацију пољске феудалне господе – велможа и шљахте, као и пољског римокатоличког клера (Кіаура, Кіауріенė, Кунсевиčius 2000, 129).

Закључак

Уговор у Креви је један од најдужих споразума из повести Велике Кнежевине Литваније и уопште један од најважнијих догађаја и правних аката у читавој литванској историји. Био је правно важећи четири столећа. У септембру 1382. г. заједнички краљ Мађарске и Пољске Луј (Лајош Велики) из анжујске куће је умро (владао Мађарском од 1342. до 1382. г.) чиме се завршила персонална унија ове две земље. Магнати Пољске, посебно Мале Пољске који су контролисали административно-управни систем државе, одлучили су да се из државно-политичких обзира малолетна пољска принцеза Јадвига уда за великог кнеза Литваније Јогаилу који се обавезао са своје стране да покристи и себе и читаву Литванију, буде краљ Пољске, Пољској и Литванији оружјем врати отете земље од немачког Тевтонског реда и коначно да „присаједини“ Литванију Пољској. То су главне тачке Уговора у литванском замку Креви од 14. августа 1385. г. потписаног између представника пољске краљевине и Јогаиле великог кнеза Литваније. Ова персонална пољско-литванска државна унија је трајала до 1569. г. када је потписан нови, али знатно ревидиран Уговор између Пољске и Литваније у граду Лублину којим је територијално умањена Велика Кнежевина Литванија постала аутономном провинцијом Краљевине Пољске.

Ова пракса тзв. „спољашњег вазалитета“ је у то време примењивана у неколико европских случајева и била је у неку руку уобичајен начин политичког повезивања две или више европских држава. Ова пракса је била привременог карактера и практикована је из чисто политичких разлога, а овакве уније су нестајале када би и разлози за њихово стварање такође

¹⁹ О литванској паганској култури видети у (Šerienė 1995, 8–68).

²⁰ Прва пољска делегација која је дошла у литвански замак Креву на преговоре о потписивању уговора са Литванијом 1384. г. имала је и тај задатак да провери истинитост прича да Литванци као пагани имају репове.

нестали. Литванија је склопила једну такву унију са Пољском у намери да се приближи како европском политичком систему, тако и европској култури и цивилизацији, уз одбрану од немачке освајачке и колонизаторске политике, а то је могла у датим геополитичким и повесним околностима искључиво преко Пољске која је тако за Литванију постала њен својеврсни „прозор у Европу“ (као што су то касније за Русију постале Естонија, Летонија и Литванија). У самом тексту Уговора у Креви нису детаљније разрађени конкретни видови овог спољашњег вазалитета, па је то питање једноставно остављено на решавање даљој пракси и наступајућем времену. Дакле, каснија правна интерпретација самог текста Уговора у Креви је фактички постала најјаче оружје у рукама пољског племства, као и највећа опасност по реални суверенитет Литваније у унији са Пољском.

Први битан догађај који је уследио након потписивања Уговора у Креви 1385. г., а проистакао је директно из самог текста Уговора, било је покрштавање паганских Литванаца следеће две године 1386 / 1387. Међутим, паганство је у Литванији остало живо и читавих 200 година након званичног примања римокатоличке вероисповести. Заједно са ширењем хришћанства преко пољских мисионара, али и као последице живота у заједничкој државној заједници, дошло је и до постепене полонизације Литваније, отварања првих школа и наравно подизања цркава и манастира. Литванија је у то време имала пред собом три избора од кога да прими хришћанство, тј. преко кога ће ући у Европу и уопште у цивилизацију: од Тевтонског Реда, од Краљевине Пољске или од Велике Кнежевине Москве. Сваки од ова три избора је са собом повлачио и далекосежне повесне, националне и државне консеквенце. На крају се Литванија преко свог владара Јогаиле одлучила за Пољску, потписавши Уговор у Креви из три разлога:

Пољска је војно-политички била најслабија од све три могуће опције, па је тако могућност за очување литванске политичке и националне независности била и највећа,

стога што Литванија није била тада у сукобу око пограничних територија једино са Пољском са којом је чак имала и заједничког вишевековног непријатеља – немачке крсташе, и

Пољска је од све три стране понудила Литванији, тј. боље речено њеном владару Јогаили, најбоље услове за покрштавање – краљевски трон у Кракову.²¹

²¹ Тако је нпр. 1384. г. био састављен уговор са московским великим кнезом Димитријем Донским према коме се Јогаила, који би се претходно покрестио у православну веру, требао оженити са Димитријевом кћерком. Овај уговор је био праћен са једним другим посебним уговором између удовице Алгирдаса Јулијоне и истог Димитрија Донског, а према коме би Литванија након покрштавања Јогаиле и његове женидбе са московском принцезом признала врховну власт Велике

Из фактичког стања које је настало између Пољске и Литваније након печатирања Уговора у Креви се не може никако извући закључак да је Пољска и стварно према слову уговора анектирала Литванију с обзиром на то да је одмах након Јогаириног одласка у Краков литванска бојарска елита пружила пуну политичку подршку Витаутасу, како би он постао независни суверен Велике Кнежевине Литваније. С друге стране, сама Пољска тада није никако била у стању да апсорбује огромну територију Велике Кнежевине Литваније, једне од тада највећих држава у Европи. Све у свему, са литванске стране, Уговор у Креви из 1385. г. је био лични акт њеног владара Јогаиле који је једноставно желео да седи на пољском трону и тако шири утицај литванске династије Гедиминаса у региону. Стога се текст Уговора у Креви може сматрати као нека врста меморандума жеља и намера за редефинисање односа између суседних држава Пољске и Литваније уз личну Јогаилину корист. На крају, Уговором у Креви се Литванија знатно приближила Европи, а Пољска постала једним од династичких центара у овом делу Европе, отарасивши се мађарске хегемоније и поставши сама хегемон.

Библиографија

Извори

Була папе Инокентија IV од 1. јануара 1245. г. 1955: *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*. том 1, Feodalizmo laikotarpis, Vilnius.

Биховска хроника, почетак XVI столећа 1971: *Lietuvos metraštis. Vychovco kronika*, Vilnius.

Вартберге: Hermann von Wartberge, *Chronicon Livoniale* (1196 – 1378 г.), XIV век након 1378. г.

Метрашџеи 1996: *Metraščiai ir kunigaikščių laišakai*, Vilnius.

Кведлинбуршки анали (препис из XVI столећа) 1839: *Monumenta Germaniae Historica*, Scriptores, G. H. Pertz (ed.), Vol. 3, Hannoverae.

Параклис 1987: P. Pakarklis (sud.), *Popiežių bulės dėl kryžiaus žygių prieš prūsus ir lietuvius XIII a.*, Vilnius.

Кнежевине Москве, што у принципу није доносило икакве политичке користи Литванији (Gudavičius 1999, 161). Сам Јогаила је настојао да влада заједничком државом из оба главна града – и Кракова и Виљнуса, али је у пракси био много више у Кракову, тј. замку Вавел, што ће се временом наставити и са осталим заједничким пољско-литванским владарима који су у Виљнус долазили све ређе и из њега стварно нису владали.

Дамиани 1957: P. Damiani, *Vita Beati Romualdi*. A cura di Giovanni Tabacco, Roma.

Випертас 1864: Vipertas, *Monumenta Poloniae Historica*, Bielowski (ed.), Vol. 1, Lwów.

Марбургитис: 1999: V. Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, XIV век.

Литература

Баранаускас 2000: T. Baranauskas, *Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius: Vaga.

Бумблаускас 2007: A. Bumblauskas, *Senosios Lietuvos istorija, 1009–1795*, Vilnius: R. Paknio leidykla.

Чепиене 1995: I. Čepienė, *Lietuvių etninės kultūros istorija*, Kaunas: Šviesa.

Гумуљаускас 2010: A. Gumuliauskas, *Lietuvos istorija (1795–2009 m.)*, Šiauliai: Leidykla Lucilijus.

Гудавићус 1998: E. Gudavičius, *Mindaugas*, Vilnius.

Гудавићус 1999: E. Gudavičius, *Lietuvos istorija. Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, Vilnius.

Кеупа, Кеупиене, Кунцевићус 2000: Z. Kiaura, J. Kiaupienė, A. Kuncevičius, *The History of Lithuania Before 1795*, Vilnius: Lithuanian Institute of History.

Lietuvių karas su kryžiuočiais 1964: Vilnius.

Самалавићус 1995: S. Samalavičius, *An Outline of Lithuanian History*, Vilnius: Diemedas leidykla.

Vladislav B. Sotirović

THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND THE KREVĖ TREATY IN 1385

Summary

The research topic of the article are political relations between the Grand Duchy of Lithuania with her neighbors, especially with the Kingdom of Poland, in the 14th century. The research object is the Krevė Treaty that was signed between the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania in 1385. Scientific tasks of the research are to explain the historical circumstances under which the Treaty was signed, to present the essence and character of the text of the Treaty and its interpretation, to explore its application in the practice of relations between Poland and Lithuania as well as its historical importance in coming decades and centuries for the Grand Duchy of Lithuania. As the research methods we used the text analyzes of the prime historical sources and the contemporary scientific literature by the experts in the field. The research results make the crucial conclusion that both the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania signed a personal-state union in 1385 in order to combine their forces against the German policy of *Drang nach Osten* in the Baltic region.